

Zierikzee

Erfgoedstad

De vraag wat mijn favoriete plek in Zierikzee is, laat zich moeilijk beantwoorden. Ik hou van de historische straten met hun prachtige monumenten. De gevels, levensbomen en deurenkloppers die zulke bijzondere verhalen vertellen. Onze 'Dikke' die al van verre te zien is en die me altijd een 'welkom thuis' gevoel geeft. De Nieuwe Kerk die prachtig is gerestaureerd en waar nu uiteenlopende culturele evenementen plaatsvinden. Het Burgerweeshuis met 'mysterieuze' ruimten waar je bij binnenkomst even teruggaat in de tijd. Met een beetje verbeelding hoor je de blote kindervoetjes zachtjes de trap oplopen... Een bezoek aan de Stads- en Commerciwerf laat het vakmanschap zien bij de restauratie van historische schepen, die dankzij de inzet van vele vrijwilligers weer een tweede leven krijgen. Het monumentale Stadhuis museum dat de rijke collectie van de stad Zierikzee herbergt. En dan is dit nog maar een kleine opsomming van al het moois dat Zierikzee te bieden heeft. Kunt u zich nu voorstellen dat ik geen keuze kan maken?

Guusje Poot (55), Zierikzee,
evenementenorganisator

René van den Berge

Zierikzee

Erfgoedstad

Marberg Media | Bergschenhoek

Teksten en beeldresearch: René van den Berge
 Tekstreviews: Jolanda Tevel, Jaap Duiser, Huib Uil
 Vormgeving: Studio Anton Sinke, www.studioantonsinke.nl

ISBN 978 90 820494 8 0

© 2016 Marberg Media
www.marbergmedia.nl

Deze uitgave is tot stand gekomen met
 financiële steun van het Prins Bernhard
 Cultuurfonds Zeeland

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd,
 opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in
 enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën,
 opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming
 van de uitgever.

*No parts of this book may be reproduced in any form by print, photoprint, microfilm
 or any others means without prior permission from the publisher.*

Inhoud

Erfgoedstad Zierikzee	5
Stadsgeschiedenis	7
Kerken en torens	28
Stadspoorten	36
Havenplein, Havenpark en Oude Haven	42
Gravensteen	49
Stadhuis	51
Het oudste huis van Zeeland	55
Molens	58
Vismarkt	64
Burgerweeshuis	68
Musea	70
Stadswandeling	78
Foto/illustratieverantwoording	81

Erfgoedstad Zierikzee

In een ver verleden was Zierikzee één van de belangrijkste handelscentra van het land. Dat had het te danken aan de strategische ligging aan zee. Handel, nijverheid en visserij brachten de stad rijkdom en macht.

De historische binnenstad staat boordevol overblijfselen uit de tijd dat het Zierikzee voor de wind ging. De bijna zeshonderd monumenten bepalen het karakter en de sfeer van de stad, die hoog in de toptien van Nederlandse monumentensteden staat. Zelfs het middeleeuwse stratenpatroon is bewaard gebleven. Als je door de stad wandelt, waan je je in een openluchtmuseum. Kijk ook eens omhoog, naar de vele gevelversieringen. Vaak zijn het verwijzingen naar het beroep van de oorspronkelijke bewoners.

De historische uitstraling heeft een grote aantrekkingskracht op toeristen uit binnen- en buitenland, die Zierikzee in steeds grotere aantallen bezoeken. Een andere aantrekkingsfactor is de watersport. De jachthaven langs de Nieuwe Haven en de Westhavendijk is één van de drukste passanten-

havens van Nederland. In de zomermaanden is het er een komen en gaan van schepen in alle soorten en maten. In de Nieuwe Haven liggen ook de kotters van de lokale mosselvis-sers. Af en toe meer er een marinevaartuig aan.

Veel in Zierikzee is op het toerisme gericht. Voor een hapje, een goed glas (Zeeuwse) wijn of een fris biertje hoef je nooit lang te zoeken. In het sfeervolle centrum struikel je over de terrasjes en restaurants. Gezellige winkelstraten, talrijke ateliers en galleries, een handvol fraaie musea en een levendig uitgaansleven completeren het beeld. Elke donderdag is het markt op het Havenplein, het centrale plein van de stad. Regelmatig worden evenementen georganiseerd, zoals de Paardenmarkt, de Havendagen, de Deltaweek en het straatfestival Muziek Monumentaal. Op internet vind je er alles over.

Onder de naam 'Pure Stories' is een interactieve ontdekkingstocht door de binnenstad ontwikkeld. Zierikzee is uniek met dit initiatief. Bij een aantal historische locaties is een tegel met een QR-code in de bestrating aangebracht. Scan de code met je smartphone of tablet en je krijgt een kort filmpje te zien met alle informatie over de locatie.

Kortom, er is in Zierikzee genoeg te zien en te doen. Dwaal door de eeuwenoude straatjes, loop eens binnen bij de musea, ontdek bijzondere boetiekjes en ateliers en proef de lokale heerlijkheden. Of laat je rondrijden in een rijtuig. Geniet van Zierikzee!

Stadsgeschiedenis

We weten niet precies hoe oud Zierikzee is. Archeologische vondsten gaan niet verder terug dan de tiende en elfde eeuw. Maar dankzij de vondst van een schedelfragment van een mannelijke Neanderthaler, dat in 2001 vijftien kilometer uit de Zeeuwse kust werd opgevist, weten we dat er veertig- tot negentigduizend jaar geleden al mensen leefden in de omgeving van Schouwen-Duiveland en Zierikzee.

De Noordzee is dan nog geen zee, maar een koude en winderige laagvlakte. Onafzienbare grasvlakten strekken zich uit zover het oog reikt. Een vrij eentonige wereld, maar rijk aan voedsel. Er leven wolharige mammoeten, reuzenherten, neushoorns, rendieren, lynxen, wolven, sabeltandtijgers en Neanderthalers!

Nadat deze oermensen uitgestorven zijn, begint de aarde op te warmen waardoor de zeespiegel stijgt en het Noordzeebekken vol loopt. Vijf- tot zeventienduizend jaar geleden bereikt het water de huidige kustlijn van Schouwen. Daar vormen zich hoge strandwallen en duinen. Het zijn droge en veilige vestigingsplaatsen voor rondtrekkende vissers en jagers. Ze jagen er op herten en klein wild die in de beboste duinen langs de kust leven. In deze periode ontstaat ook de Oosterschelde.

Reconstructie van een hut van rondtrekkende jager-verzamelaars.

De acteur Ciarán Hinds als Julius Caesar. Beeld uit HBO-serie Rome.

De Varreput aan de Balie. In deze omgeving ligt de oorsprong van Zierikzee.

Rond 50 voor Christus verovert de Romeinse keizer Julius Caesar westelijk Europa, met inbegrip van het Deltagebied. Tijdens de ruim drie eeuwen durende Romeinse overheersing zijn de strandwallen van Schouwen vrij dicht bevolkt. Er worden sloten en kanaaltjes gegraven om ook het achterliggende waddengebied geschikt te maken voor bewoning. Het onbedoelde effect daarvan is dat de bodem daalt, waardoor overstromingen diep het land kunnen binnendringen. Schouwen wordt vrijwel onbewoonbaar en raakt grotendeels ontvolkt. Alleen op de strandwallen en op de hoger gelegen kreekruggen in het achterland is aanvankelijk nog bewoning, maar die verdwijnt als de Romeinen zich rond 400 na Christus uit Zeeland terugtrekken.

Het ontstaan van Zierikzee

Nadat de zee meer dan een eeuw vrij spel heeft gehad, vestigen zich vanaf de zesde eeuw weer mensen op de strandwallen. Ze leven van visvangst, schapenteelt en zoutwinning. Het omliggende land is niet bedijkt en kwetsbaar voor overstromingen. Schouwen-Duiveland, zoals we dat nu kennen, bestaat dan nog uit vier afzonderlijke eilanden: Schouwen, Duiveland, Dreischor en Bommenede. Ze zijn van elkaar gescheiden door water en schorren. Tussen de twee grootste eilanden, Schouwen en Duiveland, stroomt de Gouwe, een belangrijke verbinding tussen Holland en Vlaanderen. Aan de zuidoostzijde van Schouwen ontstaat Zierikzee. De eerste bewoning concentreert zich aan de westkant van de huidige stad, rond de kreek de Ee. Volgens overlevering gaat de geschiedenis van de stad terug tot 849 en is een zekere Ziringus of Zierik de stichter van de nieuwe nederzetting aan de Ee. Zieriks' Ee dus. Het lijkt een logische verklaring voor de plaatsnaam, maar er zijn geen bewijzen voor deze legende. Wel zeker is dat de Gentse Sint Baafsabdij, die in de negende en tiende eeuw veel bezittingen op Schouwen had, een aandeel heeft gehad in de ontstaansgeschiedenis van de stad. Een aanwijzing daarvoor is de wijding van de stadskerk aan Sint Lieven, een door monniken van de Sint Baaf geïntroduceerde heilige. In een oorkonde uit 976 is sprake van een abdijbezitting met de naam *Creka* (kreek). Waarschijnlijk wordt hiermee het latere Zierikzee bedoeld. De plaatsnaam komt voor het eerst voor in een oorkonde uit 1156, als *Siricasha*.

Speelbal tussen Holland en Vlaanderen

In de elfde en twaalfde eeuw wordt de kreek de Ee gedeelte-

lijk omgevormd tot haven. Langs de kades vestigen zich scheepstimmerwerven, waarop schepen worden gebouwd voor de visserij en de koopvaardij. De bedrijvigheid trekt nieuwe inwoners aan. Gedurende de twaalfde en dertiende eeuw breidt de stad zich langzaam uit van west naar oost, van het gebied rond de Balie naar de Oude Haven. Dankzij de ligging aan de Schelde, die in deze tijd nog uitmondt in de Oosterschelde, beheerst de stad de handelsroute tussen Vlaanderen en Holland. De strategische positie maakt Zierikzee tot een speelbal van de graven van Holland en Vlaanderen, die elkaar eeuwenlang de macht over Zeeland betwisten. Rond 1220 krijgt Zierikzee stadsrechten van de graaf van Holland. De Vlamingen ondernemen meerdere pogingen om de stad in te nemen. Tot drie keer toe doorstaat Zierikzee een Vlaams beleg. In 1304 moeten de Vlamingen een maandenlange belegering van de stad opgeven na tussenkomst van een Frans-Hollandse vloot, waarna de graaf van Holland zijn intocht houdt in het jubelende Zierikzee. Het blijkt de beslissende slag in de strijd om Zeeland, dat in 1323 als zelfstandig gewest bij het graafschap Holland wordt gevoegd.

Stadswapen van Zierikzee.

Het beleg van Zierikzee door de Vlamingen in 1304. Negentiende-eeuwse tekening door Johann Wilhelm Kaiser.

Groei en welvaart

Zierikzee krijgt de nodige privileges van de landsheren, waardoor de bedrijvigheid in de stad een grote vlucht neemt.

Zoutwinning, haringvisserij, meekrapcultuur, lakennijverheid, scheepsbouw en koopvaardij ontwikkelen zich tot de belangrijkste economische pijlers.

Zout is in de middeleeuwen een begeerd handelsartikel. Het wordt gebruikt om vis en vlees langer goed te houden. Het Zierikzeese zout wordt gewonnen uit zouthoudend veen, dat in de omgeving van de stad ruim voorhanden is. Straatnamen als Zoutkeetstraat, Zekeweg en Zelkevoetpad herinneren nog aan de zoutwinning.

De Zoutkeet (Poststraat 33) herinnert aan de middeleeuwse zoutwinning.

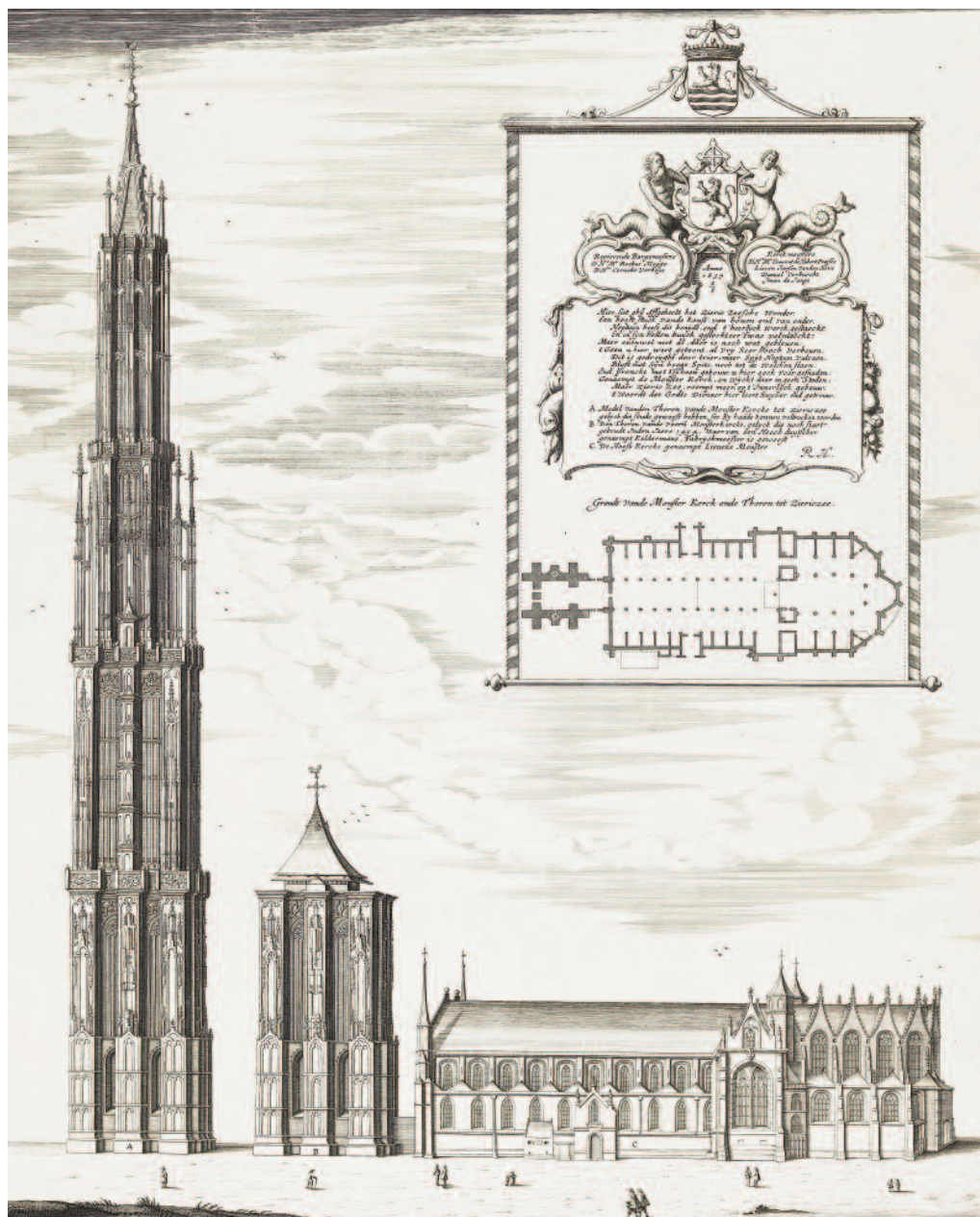
De Zierikzeese laken- en textielnijverheid dankt zijn bestaan aan de op het platteland rond de stad verbouwde meekrapplant. De wortels van de plant leveren de rode kleurstof alizarine, in die tijd een veelgevraagd kleurmiddel voor wol, katoen, zijde en leer. Vanwege de intense kleur en de kleurvastheid ontwikkelt de Schouwse meekrap zich tot een gewild exportproduct.

Zierikzeese koopvaarders vervoeren streekproducten naar Vlaanderen, Frankrijk, Spanje, Portugal, Engeland, Scandinavië en de Baltische staten en brengen uitheemse goederen als wijn en hardhout mee terug.

De tweede helft van de veertiende en de eerste helft van de vijftiende eeuw vormen het hoogtepunt in de geschiedenis van Zierikzee. De florerende internationale handel leidt tot een ongekende welvaart. De stad breidt zich uit en de bevolking groeit. Aan het eind van de veertiende eeuw telt Zierikzee tussen de vijf- en zesduizend inwoners, in die tijd evenveel als Middelburg en Delft. In Holland en Zeeland zijn alleen Dordrecht en Haarlem groter. Met indrukwekkende

bouwprojecten demonstreert de stad haar rijkdom. De stadskerk, de Sint Lievensmonsterkerk, wordt vernieuwd en vergroot, waardoor Zierikzee het grootste kerkgebouw van Zeeland krijgt. Kosten noch moeite worden gespaard. Een liefst honderddertig meter hoge kerktoren, twintig meter hoger dan de Utrechtse Domtoren, de hoogste toren van het land, moet het sluitstuk worden. In 1454 wordt begonnen met de bouw, maar dan keert het economisch tij. Begin zestiende eeuw moet het ambitieuze torenproject uit geldgebrek stopgezet worden. Zodoende heeft Zierikzee al vijf eeuwen lang een onafgebouwde toren.

Sint Lievensmonsterkerk, met links de honderddertig meter hoge kerktoren die men oorspronkelijk had willen bouwen.

Boven: Hertog Karel van Bourgondië, beter bekend onder zijn bijnaam 'de Stoute'.

Onder: De inwoners van Zierikzee trekken Karel de Stoute tegemoet en smeken de landsheer om genade, 1472.

De economische neergang heeft meerdere oorzaken. Het verzanden van de Gouwe, die de haven van Zierikzee verbond met open water, en het verplaatsen van de loop van de Schelde (en daarmee de scheepvaartroute naar Antwerpen en Vlaanderen) van de Oosterschelde naar de Westerschelde, ondermijnen de bedrijvigheid en de handelspositie van de stad.

Dat Zierikzee in de politieke verwickelingen van de vijftiende eeuw herhaaldelijk verkeerde keuzes maakt, helpt ook al niet mee. Zo ontnemt landsheer Karel de Stoute de stad na een volksoproer in 1472 haar privileges. Hij verbiedt alle handel, laat twaalf oproerlingen ter dood brengen, neemt een groep vooraanstaande burgers als gijzelaar mee naar Brussel en legt de stad een zware boete op. En alsof het nog niet genoeg is, wordt de stad driemaal getroffen door enorme branden, die grote delen van de stad verwoesten, en viermaal door een pestepidemie. De 'zwarte dood' maakt tussen 1518 en 1558 bijna achtduizend slachtoffers in de stad.

